

### Nr 363.

Av herr **Hagberg** i Luleå m. fl., i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 74, med förslag till avtal med Luossavaara—Kiirunavaara Aktiebolag och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund.*

I ett anförande vid remissen av proposition nr 74 påyrkades av Hagberg i Luleå en särskild granskning av propositionen utifrån frågorna om tilläggsavtalets inverkan på inlösenbestämmelserna 1937, om bolagets skattepolitik, om bolagets bokföringsprinciper och förvaltning, om bolagets framstötar i fraktfrågorna, om de krav som uppställts från Norrbotten för att vinna trygghet mot de våldsamma konjunkturrubbingarna, om MalMBERGETS brytningsandel och om gruvarbetarnas pensioner. Det hävdades därvid att en utökning av produktionen under angivna betingelser skulle betydligt höja *medelnettovinsten* per ton, vilket i sin tur komme att återverka på inlösenbeloppets storlek. En uträkning av exportkvantiteter och nettovinst respektive förlust per ton visade exempelvis

1926	export	5,679,000	ton	=	4.25	i nettovinst per ton
1927	»	6,752,000	»	=	3.80	» » » »
1928	»	3,202,000	»	=	2.70	» förlust » »
1929	»	7,642,000	»	=	1.90	» nettovinst » »
1930	»	7,274,000	»	=	2.30	» » » »
1931	»	3,608,000	»	=	1.00	» » » »
1932	»	1,574,000	»	=	12.00	» förlust » »
1933	»	2 126,000	»	=	9.80	» » » »
1934	»	3,943,000	»	=	0.90	» nettovinst » »
1935	»	4,901,000	»	=	0.70	» » » »
1936	»	7,138,000	»	=	2.80	» » » »
1937	»	9,576,000	»	=	5.00	» » » »

Man bör observera att i denna nettovinst inte alls medräknats royaltyn och att vissa förskjutningar äro beroende av bolagets egna dispositioner; upplåningar, fonderingar, skuldbetalning, utdelningspolitik o. s. v. Vid en stor malmbrytning undkommer bolaget helt frakttilläggen, vilka vissa år äro betydande: 1935 uppgick frakttillägget till 14.7 milj. kr. och 1936 7.8 milj. kr. Därjämte blir fraktkostnaderna betydligt högre vid låg brytning. 1932 beräknades bolagets fraktkostnader Kiruna—Narvik till 8.69 pr ton. 1929 var motsvarande kostnad 4.69 kr. per ton.

Så mycket är emellertid klart att dimensioneringen av bolagets apparat och förpliktelser nödvändiggör en betydande minimiexport av järnmalm — närmare fyra milj. ton — för att man överhuvud skall erhålla något netto

på brytningen. Med hänsyn till dels att planerad merbrytning kan äga rum utan nämnvärda nyinvesteringar, dels att årets nettovinst per ton varit avsevärt större om inte extraordinära dispositioner genomförts av bolagsledningen (betydande avskrivningar har gjorts, räntebärande skuld har nedbringats med 6 milj. kr. medan betydande reserver dolts i den stora tillökningen av kassatillgången), dels att malmpriserna stiga, framfördes genom Hagberg antagandet att nettovinsten per ton om planerna realiserades skulle stiga till 7 kr. Den relativt obetydliga merbrytningen skulle därmed sensationellt påverka vinstmöjligheterna. Från 47 milj. kr. vinst vid 9 milj. tons brytning kunde man påräkna 77 milj. kr. vid en ökning av 2 milj. ton.

Vi tro att en undersökning kommer att bekräfta detta. Nu hävdas visserligen att nettovinsten måste sjunka när man tvingas övergå till enbart underjordsbrytning i Kirunavara, men detta blir ännu inte aktuellt på åtskilliga år. Men även härvidlag kommer att gälla, att en ökad malmbrytning nedbringar brytningskostnaderna per ton främst på grund av apparatens dimensionering. Principiellt gäller alltså resonemanget även när vinstmarginalen av olika anledningar sjunker. När man konstaterar detta behöver man därför inte göra sig skyldig till påståendet att nettovinsten per ton skulle stiga i det oändliga allt efter brytningens ökning.

Den fondering av en tredjedel av vinsten på den utökade brytningskvantiteten som regeringen föreslår håller inte, enligt det tidigare resonemanget, staten skadeslös. Med ett netto av 77 milj. kr. per år bleve fonderingen blott en tredjedel av 14 milj. kr., alltså 4.6 milj. kr. medan bolaget efter detta avdrag ändå skulle ha en nettovinst av 25.4 milj. kr.

#### *Inlösen blir dyrare.*

Konsekvenserna av denna mervinst per ton framträder jämväl mycket skarpt när det gäller inlösenbestämmelserna. Vid inlösen 1947 skall medelvinsten per ton under de senaste tio åren multipliceras med 25 gånger 4,250,000 ton och därefter minskas med hälften. Med nuvarande brytning och en nettovinst av 4.50 kr. per ton skulle detta bli 265,250,000 kr. Ökar nettovinsten till 7 kr. per ton blir motsvarande belopp 371,875,000 kr. Dessutom tillkommer royaltyn, som i det förra exemplet blir 135 milj. kr. och i det senare 165 milj. kr. Om innebörden i § 25 är att även royaltyn skall delas med hälften blir royaltybeloppet i det förra exemplet 67.5 milj. kr. och i det andra exemplet 82.5 milj. kr. Om denna tolkning är riktig blir inlösensumman med oförändrat malmavtal 265,250,000 kr. plus royalty 67.5 milj. kr. = 332,750,000 kr. I det senare exemplet blir resultatet 371,875,000 kr. plus hälften av royaltyn 82.5 milj. kr. = 454,375,000 kr. Skall *hela* royaltyn återbetalas blir inlösensumman vid oförändrat malmavtal 400,250,000 kr. och vid förändrat malmavtal som regeringen föreslagit 536,875,000 kronor.

Statsrådet Wigforss förklarade vid remissdebatten om propositionen att man befarat vissa dylika konsekvenser, men höjt sig inför sakkunnigas bestridanden. Genom att tilläggsavtalet begränsades för en tid av tre år hade

man emellertid möjlighet att vinna tillräckliga erfarenheter, och om farhågorna skulle besannas kunde man efter tre år genomföra en förändring. Behöver man påpeka att varje år som går gör en inlösen 1947 betydligt dyrbarare? Framgår det inte av ovannämnda beräkning hur många miljoner som staten därmed skulle avhända sig vart år?

*Inlösen nu innebär . . .*

För vår del ha vi föreslagit en *omedelbar inlösen* i enlighet med § 26 i 1927 års malmavtal. Eftersom malmexporten står i ett omedelbart sammanhang med hela landets öde och *direkt måste påverka utrikespolitiken*, eftersom bolaget upprepade gånger rubbat grunderna för 1927 års malmavtal och eftersom bolaget därjämte missköts så att det tvenne gånger varit bankruttmässigt föreligger alla juridiska skäl för en snar inlösen.

På grund av påståenden från olika håll, att en sådan inlösen skulle ställa sig dyrare än en inlösen 1947 och i vart fall dyrare än vi uppgivit återge vi härmed ur bolagets styrelseberättelser nettovinsterna respektive förlusterna för de år på vars verksamhet inlösenssumman skulle beräknas. Bolagets nettovinst utgjorde

1930	.....	kronor	16,776,000
1931	.....	»	3,980,000
1934	.....	»	3,760,000
1935	.....	»	3,223,000
1936	.....	»	20,311,000
1937	.....	»	47,707,000
Summa kronor			95,757,000

Bolagets förlust var

1932	.....	»	18,980,000
1933	.....	»	21,032,000
Summa kronor			40,012,000

Kvarstår nettovinst .. kronor 55,745,000

Royalty utgjorde sammanlagt till staten TGO och Broms' arvingar:

1930	.....	kronor	20,936,000
1931	.....	»	13,073,000
1932	.....	»	4,387,000
1933	.....	»	2,804,000
1934	.....	»	161,000
1935	.....	»	2,767,000
1936	.....	»	9,311,000
1937	.....	»	15,546,000
Summa kronor			68,985,000

Nettovinsten 55,745,000 kr. blir, delad på 8 år, 6,880,625 kr. om året. Detta belopp multipliceras sedan 20 gånger och reduceras med hälften varvid resultatet blir 68,806,240 kr. Detta inlösenbelopp torde rätteligen böra reduceras med de 30 milj. kr. som staten satsade in i bolaget och som direkt påverkade nettovinsten. I så fall reduceras inlösensumman till 107,791,000 kronor.

Det är tydligt att staten *även ekonomiskt* skulle ha oerhört mycket att vinna på en omedelbar inlösen i enlighet med § 26 i 1927 års malmavtal. Skulle emellertid inte riksdagen bifalla detta av oss i en annan motion framförda krav bör enligt vår mening de ekonomiska konsekvenserna av den planerade utökade brytningen noggrant undersökas och betydande förändringar genomföras i malmavtalet innan merbrytningen godkännes.

Det invändes här kanske att staten dock erhåller *hälften* av LKAB:s vinst. Staten skulle under tioårsperioden vid en brytning av 110 milj. ton och en nettovinst av 7 kr. per ton erhålla 362 milj. kr. plus royalty 165 milj. kr. plus en tredjedel av vinsten på »merbrytningen» 46 milj. kr. eller tillsammans 573 milj. kronor. Av detta skulle staten sedan år 1947 återbetala minst 454.4 milj. kr. och har som bibehållen inkomst 118 milj. kronor. Samtidigt erhåller privatintressena 362 milj. kr. plus inlösensumman 454.4 milj. kr. eller tillsammans 816.4 milj. kronor. *Genom att nu inlösa gruvorna skulle alltså staten under nästa tioårsperiod förtjäna 935 milj. kr. minskat med inlösensumman 107.8 milj. kr. eller sammanlagt 827 milj. kronor.* Därmed hade också staten åter förvärvat en av världens rikaste järnmalmfyndigheter.

Regeringsförslaget ger staten vid inlösen 1947 i allt 118 milj. kr.

Vårt förslag » » » » 1938 » » 827 » ».

Ett bifall till regeringens förslag och avslag på vårt skänker alltså privatintressena enligt denna beräkning under nästa tioårsperiod 709 milj. kronor.

#### *Bolagets bokföringsprinciper.*

LKAB borde som ett halvstatligt företag av vars verksamhet det allmänna är synnerligen beroende åläggas dels en offentlig kontroll, dels sådana bokföringsbestämmelser att varje manipulation liksom varje vilseledande av det allmänna förhindras. I vår tabell över malmexporten och nettovinsten per ton exporterad malm framträder mycket klart ojämnheten och inkonsekvensen i bolagets redovisningar. Att bolaget 1926 med dåvarande låga malmpriser på en malmexport av 5.6 milj. ton kan ha 4.25 kr. nettovinst och 1930, då malmpriserna säkert var högre, på 7.3 milj. ton blott 2.30 kr. i nettovinst per ton är frapperande. Lika frapperande är att bolaget 1934 på en export av 3.9 milj. ton hade 90 öre i vinst och 1935 på en export av 4.9 milj. ton, alltså på en milj. ton mer, hade 90 öre mindre i nettovinst per ton. Låt vara att man i det sista exemplet kan förklara att det berodde på den stora inbetalningen till staten för frakttillägg och royalty som redovisades 1935, så är det i alla fall påtagligt vilken väldig marginal för att laborera och vilseleda allmänheten och det allmänna bolaget har.

En annan ändå genomskinligare metod för att laborera med bokslutet påvisades vid remissen av Hagberg när det gällde bolagets egen uppskattning av lagertillgångarna. Vi återger denna approximativa uppskattning, som måst göras genom jämförelser mellan bolagets brytnings- och exportsiffror och därför kan vara missvisande i fråga om något hundratusental ton, vilket dock inte har en väsentlig inverkan på bedömningen. Malmلاغren uppskattades av bolaget till

1929 .....	4.64 kr. per ton	1934 .....	6.25 kr. per ton
1930 .....	6.14 » » »	1935 .....	8.80 » » »
1931 .....	9.65 » » »	1936 .....	5.35 » » »
1933 .....	9.70 » » »	1937 .....	10.90 » » »

Sådana manipulationer ge en skev bild av ställningen. De tjäna syftet att bedraga det allmänna — staten, landstinget och kommunerna — på skatt, och de vilseleda staten och allmänheten i bedömningen av bolagets ställning, soliditet och dispositionsmöjligheter.

Just bolagsledningens friheter härvidlag bidrogo enligt vår mening till den stora kraschen 1932, då bolaget endast tack vare statens insatser med friskt kapital kunde räddas. Även härvidlag är en studie av bolagets styrelseberättelser mycket lärorik.

I proposition nr 173 till 1932 års riksdag framhåller finansministern att bolaget redan kalenderåret 1930 genom krisen minskat malmexporten med väl 1.5 milj. ton. Trots detta redovisade bolaget nämnda år 2 milj. kr. mer i vinst än året före. Kalenderåret 1931 hade exporten sjunkit med ytterligare 3.8 milj. ton och bolaget redovisade detta till trots samma verksamhetsår nära 4 milj. kr. i vinst. Men redan hösten 1930 inskränkte enligt samma uppgifter bolaget arbetstiden vid malmfälten till 5 dagar i veckan, senare under vintern till 4 dagar i veckan och minskade arbetsstyrkan med 1,000 man.

År 1929, då bolaget redovisade 14.8 milj. kr. i vinst, ökade det sin obligationskuld med 41 milj. kr. Året därpå, då vinsten redovisades till 16.8 milj. kr. medan malmbrytningen sjönk 1.5 milj. ton och förberedelser för avskedanden och arbetstidsinskränkning genomförts, ökade bolaget obligationskulden med ytterligare 20 milj. kr., och året därpå, då malmskeppningen sjönk ytterligare nära 4 milj. ton och nettovinsten redovisades med 3.8 milj. kr., ökades obligationskulden med ytterligare 7 milj. kronor.

Vi anföra här finansministerns egen förklaring:

»Bolagets skulder, som den 1 okt. 1927 utgjorde 52,145,253 kr. 14 öre, ökade således i anledning av utvidgningen av bolagets rörelse till ett belopp av 105,715,758:24 kr. den 1 okt. 1930. Skuldsättningen uppgår för närvarande till 159,500,000 kr., varav 101,300,000 kr. utgör obligationslån och lån från pensionsförsäkringsfonden samt omkring 58,200,000 kr. utgör svävande skuld.»

Försöken att skylla en del av denna skuldsättning på omtanken om arbetarna äro löjeväckande. Lämpligare är att jämföra de stora utdelningarna med upplåningen.

Det halvstatliga LKAB har sålunda skötts som ett äkta Kreugerföretag, vilket det ju också var ända till Kreugerkraschen. Dess manipulationer med vinster och bokslut ställde det inför konkurshot både 1932 och 1934. Som en särskild tankeställare erinra vi om att finansministern i sin proposition år 1932 meddelar att *statens representanter i bolagsstyrelsen redan före upprättandet av bokslutet 1931, vilket som bekant upptog en utdelning till aktieägarna av nära 9 procent, hade klargjort för finansministern att »åtgärder torde bliva nödvändiga för att dels ordna bolagets kredit . . .»*

*Enligt gällande lag skall före vinstutdelning till reservfonden avsättas 10 procent. Men LKAB kunde redan 1929 till TGO och staten utdela 41.34 % och utplåna hela reservfonden.*

Behöver man tveka om att bolaget är vanskött och fört en katastrofbrinande finanspolitik, när man vet, att bolaget under perioden 1908—1931 utdelat till Grängesbergsbolaget 343.5 milj. kr. — 14.3 milj. kr. per år — när det till de båda medkontrahenterna samma tid utdelat i *genomsnitt 31, 41 % per år och, såsom redan påpekats, 1929 förbrukat hela reservfonden, samtidigt som utdelningen uppgick till 51.4 % för att därefter under de senaste åren före katastrofen 1932 ha ökat skulderna med 200 %? Är det rim och reson att bolaget skall få värdera upp sina malmlager på 2 år med 10.5 milj. kr. för att vara i stånd att hålla uppe utdelningarna och omedelbart därefter kunna tvinga staten att satsa 30 milj. kr. för att rädda det från konkurs? Kan bolaget alltså anses ha skött sina förpliktelser mot det allmänna, när det upptar väldiga lån för att kunna dela ut höga profiter?*

#### *Skattepolitiken.*

Det har redan antytts att manipulationerna med bokföringen bl. a. haft ett skattepolitiskt syfte. Hagberg påpekade i sitt remissinlägg det vidunderliga missförhållandet att bolaget i Kiruna och MalMBERGET, där gruvorna och dess områden flyter ihop med samhällsbildningen, blott behöver skatta till municipiet för 10 % av sin inkomst. Att detta är oriktigt behöver inte närmare utvecklas. Eftersom samhällena äro helt beroende av gruvdriften och gruvdriften av samhällena är det bara helt i sin ordning att bolagets hela inkomst skulle beskattas. Till detta kommer att bebyggelse och samhällsbildning ovan polcirkeln faller sig väsentligt dyrbarare än på andra platser, varför det inte vore mer än rätt att bolaget skulle påläggas rimligare förpliktelser härför. I Stockholm har bolaget endast sitt huvudkontor. *Är det inte en utomordentlig illustration till det avvita förhållandet att i Stockholm, där kontoret ligger, beskattas bolaget för 20 % av sin inkomst, men i Kiruna och MalMBERGET, där gruvorna ligga och hela inkomsten tas in, där får bara 10 % av motsvarande inkomster beskattas!*

Detta jättebedrägeri mot malmfältssamhällena har med skattemyndigheternas och statsmakternas benägna medverkan godkänts. Numera inriktar bolaget sina största ansträngningar på att klå kommunerna och landstinget i Norrbotten på skatt. Man behöver väl knappast påpeka att dylikt inte försvårats vare sig igenom länsstyrelsens omtanke att förordna bolagstjänste-

män som ordförande och kronoombud i taxeringsnämnder eller genom riksdagens egna åtgärder. Måste inte allmänhetens respekt för rätt och billighet befastas, när den får se att den del av profiten, som kallas royalty, lagligen kan *bokföras* som *utgift* och följaktligen befrias från beskattning? Vilka lysande perspektiv för jobberiet öppnar inte bolagets åtgärd 1928 att både upptaga statens royalty, 4.7 milj. kr., som *utgift* under året och *skuld* vid året slut och därmed undkomma skatt för året! Och förstärkes inte intrycket när bolaget samma år för att kunna utdela vinst upptager skulden till staten för frakttillägg, 13.2 milj. kr., både som *skuld* och som *tillgång*!

Dessa randanmärkingar kanske te sig en smula vanvördiga mot ett halvstatligt företag, där staten har välbetrodda representanter, men de äro tyvärr baserade på kontrollerbara fakta.

Nu har kammarrätten — som vanligt! — godkänt en ny metod för att beröva det allmänna skatteinkomster. Det gäller härvidlag ett extra avdrag av 50 öre per ton bruten malm och vissa värdeminskingsavdrag å i rörelsen använda byggnader och maskiner. Dessa avdrag ske utöver de extra avdrag, som fastställts i 1927 års malmavtal och som i sin tur *tillförsäkrat bolaget gynnsammare avdragsregler än något annat bolag*. För 1936 ha dessa avdrag berövat

landstinget .....	kronor	176,000
malmfältskommunerna .....	»	352,000
Stockholm .....	»	75,000.

Dessutom har som sagt på byggnader och maskiner »avskrivits» 2 milj. kr. Dessa värdeminskningar ha emellertid inte gjorts på bolagets motsvarande tillgångar och äro alltså något fullständigt unikt. Skulle »värdeminskningen» också återspeglas i balansräkningen innebure det ju en förtjänst för staten vid kommande inlösen. Det skulle vid en brytning av 110 milj. ton *minska* inlösensumman med 26.5 milj. kr. Något dylikt menar naturligtvis inte bolaget med sina värdeminskningstransaktioner. I varje fall har dess resonemang hittills varit, och detta ha tidigare riksdagar och regeringar utan att blinka godkänt, att ju mer malm som bolaget lyckas vräka ur landet, ju mer det förtjänar på exploateringen av denna nationaltillgång, desto mer skall staten få betala för att åter komma i full besittning av sin egendom.

Vore inte frågan så allvarlig skulle man skratta åt dessa värdeminskingsavdrag med 50 öre per ton bruten malm och dess kompletterande pendang på balansräkningen med dess sedan tiotals år oförändrade värdering av malmlagren till 78 milj. kr. och Grängesbergsbolagets egen värdering av dessa gruvor till 110 milj. kr., d. v. s. dubbla värdet av bolagets nominella aktiepost i LKAB.

Och vore inte situationen så tragisk skulle man i kommunernas och landstingets representanters ihärdiga, heroiska och nästan alltid misslyckade kamp för rättvisa mot detta bolag, mot prövningsnämnder, kammarrätt och regeringsrätt, ha alla tiders stoff för gyckel med både rättvisa och sunt för-

nuft. Finansministern har själv erkänt att det hela är på tok. Vid remissen av propositionen förklarade han:

»Det förekommer vissa dunkla punkter ifråga om skattelagstiftningen i detta hänseende, vilka, såvitt jag förstår, verkligen kunna ge anledning till att se efter vad som på den punkten kan vara riktigt eller lämpligt i lagstiftningsväg, men innan man fått full klarhet över vad som är gällande rätt, förefaller det som om dessa frågor böra uppskjutas.»

Å andra sidan kunde herr Wigforss inte bestrida den formella möjligheten av att i malmavtalet genomföra nödiga justeringar. Han säger:

»Regeringen har därför vid resonemanget med bolaget icke velat föra in dessa lokala intressen. Det enda, som skulle ha kunnat föranleda detta, skulle ha varit, att man ville öka ut dels malmkommunernas, dels Luleå stads, dels länets rättigheter gentemot bolaget. Detta skulle dock ha varit förutsatt, att denna överenskommelse om en utökad brytning på 2 milj. ton per år skulle ha haft ett så stort värde för bolaget, att det för den sakens skull varit villigt att gå med på de saker, som nu förutsätts.»

Vi kan till detta nöja oss med att säga att det nya avtalet utan tvivel har så stort intresse för bolaget och att staten under alla förhållanden genom inlösenparagrafen har medel fullt tillräckliga för att betvinga ett eventuellt motstånd.

### *Malmbergets rätt*

Bolagets strävan under senare år har varit att på Malmbergets bekostnad öka brytningen i Kiruna. Denna strävan är från profitsynpunkt förklarlig, då avkastningen i Kiirunavaara naturligtvis är betydligt större än i Malmberget. Men även om produktiviteten inte är lika hög i Malmberget betyder detta inte att gruvdriften därstädes är en dålig affär. De flesta europeiska länder skulle säkert skatta sig lyckliga, om de innanför sina gränser hade järnmalmstillgångar av Malmbergets mäktighet, kvalitet och åtkomlighet.

Staten har i 1927 års malmavtal föreskrivit att en fjärdedel av den kvantitet som brutits i Kiruna bör brytas i Malmberget men att sistnämnda brytning inte behöver överstiga 1 milj. ton malm om året. Det vaga sätt varpå denna bestämmelse formulerats möjliggör för bolaget att steg för steg avveckla Malmberget därest inte alldeles särskilda åtgärder vidtages. I regeringens förslag till tilläggsavtal har denna fråga helt utelämnats, och ändå gäller det härvid inte bara frågan om försörjning av ett 10,000-tal människor, som direkt och indirekt skulle bli lidande på Malmbergets avveckling, det kommer att gälla existensbetingelserna för Luleå stad och en betydande del av norrbottniska jordbruket.

### *Och Luleås . . .*

Upprepade framstötter ha gjorts för att säkra en ökad malmskeppning över Luleå. Bolagets »fosterlandskärlek» har därvid bjudit ett kraftigt motstånd — den skenbara merprofiten på en skeppning över Narvik har gjort



att det gladeligt offrat Sveriges intresse av att arbetstillfällena bevaras för dess innevånare. Nu har emellertid en ny krossverksanläggning rests utanför Luleå med en kapacitet av 12,000 ton per dag. De experiment som gjordes under en mycket ogynnsam vinter 1933—1934 med isbrytare ha visat att skeppningen över Luleå kan hållas uppe bortåt 9 månader per år.

Därjämte har staden nedlagt stora kostnader för att göra hamnen och farleder tillfredsställande. Sedan 1927 har staden för att möjliggöra malmskeppningen över Luleå lagt ut omkring 800,000 kr., av vilket belopp nära 300,000 kr. överstiger inkomsterna och fortfarande amorteras och kommer att vara slutbetalt först år 1949. I 1927 års malmavtal förutsågos dessa utgifter, och bolaget förpliktigades då att ge staden en extra ersättning de år när skeppningen understeg 1,200,000 ton. Denna garanti för staden består inte längre. Det hade inte varit för mycket om regeringen i det nya avtalet, dels med tanke på det omnämnda stora belopp som inte slutamorterats, dels i vetskap om att nya muddringsarbeten äro ofrånkomliga, vilka komma att belöpa sig på minst 1 milj. kr., hade sört för att denna garanti åtminstone förnyats. När muddringsutgifterna under den relativt gynnsamma perioden 1926—1930 med 371,000 kr. överstigit hamnens inkomster, inses det lätt vilka bördor staden får bära för att kunna möjliggöra malmskeppningen. Dessa bördor behövde aldrig komma ifråga om bolaget skeppade en större kvantitet över Luleå än vad det hittills velat göra.

Bolagets antisociala politik belyses ganska bra av att av dess 169 arbetare i Luleå, som helt eller delvis sysselsatts i malmskeppningen, ansågos 1933 inte 70 procent ha så stora inkomster att de kunde klara sig utan fattigvårdens eller AK:s hjälp. Motsvarande siffra 1934 var 50 procent. Dessutom har bolaget ett 50-tal så kallade säsongarbetare, vilkas ställning givetvis är ändå mer prekär.

En sammanställning som gjorts i Luleå visar att de totala fraktkostnaderna järnväg—båt år 1929 från Kiruna till Emden *över Narvik* belöpte sig till 8.09 kr. per ton och att samma befraktning *över Luleå* endast kostade 7.33 kr. per ton. För krisåret 1932 försköts dessa siffror ännu mer till Luleås fördel, i det kostnaden *över Narvik* uppskattades till 12.09 kr. per ton och *över Luleå* till 7.33 kr. per ton. Ändå bör man erinra sig att i det förra exemplet skeppningen *över Narvik* var 120 procent större än *över Luleå* och i det senare fallet nära 300 procent större. Även de ekonomiska skälen tala alltså för en ökad malmskeppning *över Luleå*. Norrbotten och Luleå jämte landet i sin helhet hade nytta därav i form av arbetstillfällen, avsättning för jordbruk, ton-, fyr- och lotsavgifter, liksom ifråga om skatteinkomster.

Genom den planerade merbrytningen vore ögonblicket lämpligt för en *ökning av exporten över Luleå*. Detta kan då ske utan att Narviks rätt kränkes och med vidmakthållande av en skeppning *över Narvik*, som möjliggör för bolaget att amortera sina investeringar i Narvik. Om merbrytningen uttoges i Malmberget eller i vart fall proportionen 1—3 hölles skulle skeppningen *över Luleå* givetvis ställa sig ännu fördelaktigare för bolaget.

Endast i ett fall synes regeringen ha velat bevaka intressena av att vid-

makthålla brytningen i Malmberget. Det säges i propositionen att ett eventuellt järnverk i Norrbotten skall tillförsäkras 100,000 ton järnmalm per år till självkostnadspris ökat med 10 procent och att därvid vid likvärdighet Malmbergsmalmen skall erhålla företräde för Kirunamalmen. Om denna bestämmelse inte skall ha direkt hinder för ett järnverk och i onödan fördyra dess råvaruförsörjning bör den korapletteras med en förklaring att som självkostnadspris beräknas genomsnittet av brytningskostnaderna per ton i Kiruna och Malmberget.

### *Fraktavgifterna.*

Fraktavgifterna ha varit föremål för otaliga konflikter mellan staten och bolaget. Täta framstötter hos riksdag och regering, processer och förlikningar ha tillhört ordningen för dagen. Behöver man säga att dessa tvistigheter inte röra sig om frakterna på Grängesbergsbolagets malmbåtar, vilka befakta en stor del av LKAB:s malmexport? Eftersom direktören för LKAB och direktören för Grängesbergsbolaget är en och samma person löses den frågan utan friktioner till »det helas bästa». Grängesbergsbolagets rederi är följaktligen ett lukrativt företag, som så sent som 1935 kunde redovisa 3 milj. kronor i vinst. Denna fina kanal, som möjliggör att leda ut profit från LKAB, tycks ännu aldrig ha besvärats av den minsta lilla inspektion från någon svensk finansministers sida. Och chefen för LKAB synes utan svårighet ha låtit övertyga sig av chefen för Grängesbergsbolaget om det skäligen och berättigade i sistnämnda företags fraktavgifter.

Nej, som sagt, på den fronten är det harmoni, en harmoni som bjärt sticker av mot den bittra tvekampen mellan LKAB och staten i fråga om avgifterna för järnvägstransporterna. Säkert skulle även denna fråga lösas i lugn och ro, om Grängesbergsbolaget även ägde riksgrensbanan och järnvägen Luleå—Kiruna. Det är dock inte troligt, att nu gällande låga frakter då skulle utgå. Dessa frakter uppgjordes redan strax efter sekelskiftet efter dåvarande lägre omkostnader. På linjen Malmberget—Luleå har bolaget 63 procent billigare frakter än andra befraktare och på linjen Kiruna—Riksgården 50 procent lägre frakter. När dessa frakter, som utgöra 264 öre per ton, vid 1907 års avtal fastställdes var ordinarie fraktavgiften mellan Kiruna—Riksgården 330 öre, medan den nu är 530 öre, och på linjen Malmberget—Luleå, där avgiften fastställdes till 275 öre per ton, var ordinarie avgift 460 öre och nu är den 740 öre. Det fanns en tid under kriget, då kostnaderna uppgått till 1,750 öre Malmberget—Luleå, men bolagets fraktkostnader har oförändrat varit 275 öre! Och ändå bråkar bolaget . . . Att staten i järnväg och kraftverk investerat 150 milj. kr. i runda tal för att möjliggöra malmbrytningen och att inkomsten för amortering vid vissa konjunkturen är i nättaste laget tycks inte generera profitintressena ett dugg.

Enligt vår mening böra inte blott fraktförhållandena visavi LKAB och statens järnvägar fastställas utan motsvarande reglering genomföras när det gäller fraktförhållandena mellan LKAB och TGO.

*Det tyska inflytandet.*

Utan att någon uttalat detta torde det vara ställt utom tvivel att regeringens, riksdagens, den allmänna opinionens och Norrbottens accepterande av tanken på en så betydligt ökad malmbrytning vid Lapplandsgruvorna, trots den osympatiska karaktär av rovdrift, som en sådan merbrytning har, och trots att malmtillgångarna inte komma att vara i så många generationer, har ett omedelbart samband med det brydsamma *utrikespolitiska läget* för vårt land. Det har hävdats att *en* väsentlig anledning till den tyskitalienska interventionen i Spanien är de spanska järnmalmstillgångarnas begärlighet för dessa länder. Då Tyskland tillfredsställer blott en obetydlig del av sitt malmbehov från Spanien men i stället 55 à 60 procent av sin malmimport från Sverige och då Tyskland i ett krig utan att erhålla de svenska malmerna snart skulle förlamas är det uppenbart att detta måste stämma till eftertanke. Tyskland konsumerar  $\frac{3}{4}$  av den svenska järnmalmsexporten, Tysklands rustningar äro beroende av denna export, Tyskland betraktar Sverige som en av sina viktigaste råvarukällor. Här skall icke *ingås* på alla de tecken till militärstrategiska förberedelser från Tyskland under de senaste åren, som tydligen ha ett direkt samband med strävandena att säkra en orubbad järnmalmstillförsel från Sverige i händelse av ett krig, där Tyskland är en av kontrahenterna. Vi nöja oss med att konstatera själva faktum.

Därför har det i skilda kretsar hälsats med tillfredsställelse att England uppträtt som konkurrent om den svenska järnmalmen. Därför att England skall köpa den merbrytning, som regeringen föreslagit, mottages detta på vissa håll med en viss lättnad, då man anser att därigenom det tyska inflytandet på ett välgörande sätt balanserats.

Det har emellertid ifrågasatts att Tyskland i samband med dessa nya dispositioner skulle få köpa ytterligare 600,000 ton utöver nuvarande kvantiteter och att detta skulle möjliggöras genom en utvidgning av brytningen i Grängesberg. Det är näppeligen ett svenskt intresse att Tyskland kan öka sina malminköp i Sverige, varför riksdagen inte bör medverka till dylika planers realiserande. En ökning av driften i Grängesberg kan lämpligen genomföras på så sätt, att en del av den i malmavtalet förutsedda malmbrytningen uttages därstädes.

*Gruvarbetarnas pensionsförhållanden.*

Erfarenheterna ha visat att trots de strängaste krav på hälsa och fysik, som uppställas på arbetskraften vid malmfälten, förbrännas krafterna därstädes snabbare än annorstädes. Arbetet är hårt, klimatet bistert, drag och fukt, stendamm och gaser göra, att den kraftigaste dukar under i förtid. Från dessa malmfält har därför vid åtskilliga tillfällen framförts kravet om en förkortning av arbetstiden till 6 timmar om dagen för att därmed skydda

människomaterialet. Hittills ha dock alla sådana ansträngningar avvisats av profitintressena och statsmakterna.

Man har alltså »inrättat sig» efter den snabba förbrukningen av människorna — någon brist på arbetskraft finnes som bekant inte numera — och genom en pension av 75 kr. i månaden »omöjliggjort» för de förbrukade att draga sig tillbaka. Då levnadskostnaderna vid Lapplandsgruvorna äro högst i hela landet, är 75 kr. inte tillräckligt ens för en anspråkslös livsföring. Många ha sökt sig till andra sydligare belägna och billigare platser för att slå sig till ro, men de flesta av dessa ha återvänt efter att förgäves ha sökt anpassa sig till en ny främmande miljö.

Med hänsyn till att staten är hälftenägare i bolaget och det här gäller ett synnerligen lukrativt företag är det inte mer än på sin plats att de gamlas intressen nu tillgodoses. Antalet pensionärer torde aldrig komma att överstiga 300. En fördubbling av pensionerna till 150 kr. i månaden skulle inte bereda de gamla någon lyx och bleve för bolaget en merutgift av högst 270,000 kr. Detta har bolaget god råd till liksom att säkra ålderdomen för de gamla avlidna gruvarbetarnas änkor. Enligt vår mening bör denna fråga lösas i samband med behandlingen av regeringens proposition.

Alla dessa frågor skulle automatiskt kunna lösas därest riksdagen i enlighet med vår motion nr 159 i enlighet med § 26 i 1927 års malmavtal nu vidtog åtgärder för ett snabbt helförstatligande av Lapplandsgruvorna. Där est riksdagen emellertid föredrar regeringens linje och uppskjuter inlösen till tidigast 1947 anse vi att regeringsförslaget bör omarbetas och att i stället för ett *tilläggsavtal*, som regeringen föreslagit, sådana *förändringar genomföras i 1927 års malmavtal*, som här tidigare motiverats.

Vi föreslå därför,

att riksdagen för sin del, därest vår motion nr 159 inte bifalles, med avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 74 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om nytt förslag till förändring av malmbrytningen vid Lapplandsgruvorna och att i detta förslag följande synpunkter böra vara vägledande:

1. Reglerna för inlösen förändras så, att en inlösen 1947 under inga förhållanden får bli dyrare än vad som förutsetts i 1927 års malmavtal.

2. Bestämda regler uppställas för bolagets bokföring, som dels möjliggöra en offentlig kontroll, dels omöjliggöra de i motiveringen exemplifierade manipulationerna.

3. Kiruna och Malmbergets municipalsamhällen äga att helt liksom kommunerna beskatta bolaget. Värdeminskningsavdrag för bruten malm, för byggnader och maskiner, som går utöver 1927 års malmavtal och inte motsvaras av avskrivningar, får icke förekomma. Royaltyn betraktas som vinst och beskattas i vanlig ordning.

4. Bolaget ålägges att bryta minst en fjärdedel av den samlade malmmängden i Malmbergets gruvor.

5. För att säkra en ökad export över Luleå bör minst en tredjedel av malmen skeppas från Svartön.

6. § 23 i 1927 års malmavtal bibehålles med den förändringen att årtalet 1937 helt slopas, varigenom minimigarantien för Luleå stad även i fortsättningen upprätthålles.

7. Vid järnmalmsförsäljning till ett järnverk i Norrbotten bestämmes priset med företrädesrätt för Malmbergsmalm vid lika användbarhet till bolagets genomsnittliga självkostnader per ton plus 10 % vid gruvorna i Kiruna och Malmberget.

8. Bestämd uppgörelse träffas med TGO i fraktfrågan som utesluter en godtycklig debitering för LKAB:s malm. Järnvägsmalmerna få inte rubbas nedåt.

9. Den planerade fonden genom merbrytningen ställes till regeringens förfogande för att vid konjunkturrubbningar ge de norrbottniska kommunerna och landstinget ett skäligen stöd.

10. Åtgärder vidtagas för att säkra en pension åt de gamla arbetarna av 150 kr. i månaden och att en motsvarande trygghet tillförsäkras bolagsarbetarnas åldriga änkor.

Stockholm i februari 1938.

*H. Hagberg.*

*J. H. Brädefors.*

*S. Rönn-Christiansson.*

*K. Senander.*